

УДК 343.6

DOI <https://doi.org/10.32703/2663-6352/2023-2-14-197-216>

ORCID ID 0000-0002-8180-0960

Киренко Сергій Георгійович,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного та кримінального права

юридичного факультету

Інституту управління, технологій та права

Державного університету інфраструктури та технологій,

м. Київ, Україна

Гуменюк Дар'я Юріївна,

студентка 2 курсу магістратури

юридичного факультету

Інституту управління, технологій та права

Державного університету інфраструктури та технологій,

м. Київ, Україна

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ТОРГІВЛЮ ЛЮДЬМИ

Анотація. У цьому науковому дослідженні розглядаються поточні тенденції та проблеми сучасних аспектів протидії торгівлі людьми як у вітчизняній теорії, так і в практиці та безпосередньо в контексті повномасштабної агресії російської федерації та загроз, які вона несе своїми діями. В цій роботі здійсненна характеристика форм торгівлі людьми, проведено аналітику вітчизняної теорії та практики протидії торгівлі людьми. В ході дослідження було проаналізовано досвід протидії торгівлі людьми за прикладом європейських країн з наступним зіставленням до української моделі протидії торгівлі людьми. Також в ході дослідження було проаналізовано механізм протидії торгівлі людьми в умовах повномасштабної агресії російської федерації проти України та досліджено рекомендації по оптимізації вже існуючих механізмів.

Основна увага у роботі приділяється систематизації кримінально-правових аспектів та механізмів карного переслідування осіб, залучених до торгівлі людьми. Аналізуються судові практики та судові рішення, що стосуються вирішення справ з цієї сфери.

Отримані результати дослідження дозволяють визначити основні труднощі та прогалини в законодавстві, а також розробити рекомендації щодо вдосконалення і ефективного застосування законів у сфері протидії торгівлі людьми. Робота має практичне значення для правозахисників, державних органів, науковців та інших зацікавлених сторін, що працюють у сфері боротьби з торгівлею людьми.

Ключові слова: торгівля людьми, закон, кримінальна відповідальність, кваліфікація, кримінальне правопорушення.

Annotation. This scientific study examines the current trends and problems of modern aspects of combating human trafficking both in domestic theory and in practice, and directly in the context of the full-scale aggression of the russian federation and the threats it poses through its actions. In this work, a feasible characterization of the forms of human trafficking is carried out, an analysis of

the domestic theory and practice of combating human trafficking is carried out. In the course of the study, the experience of combating human trafficking was analyzed using the example of European countries, followed by a comparison with the Ukrainian model of combating human trafficking. In addition, during the study, the mechanism of combating human trafficking in the conditions of full-scale aggression of the Russian Federation against Ukraine was analyzed, and recommendations for optimization of already existing mechanisms were studied.

The main focus of the work is on the systematization of criminal law aspects and mechanisms of criminal prosecution of persons involved in human trafficking. Judicial practices and court decisions related to the resolution of cases in this area are analyzed.

The obtained results of the study make it possible to identify the main difficulties and gaps in the legislation, as well as to develop recommendations for the improvement and effective application of laws in the field of combating human trafficking. The work has practical implications for human rights defenders, government agencies, academics, and other stakeholders working in the field of combating human trafficking.

Keywords: *human trafficking, law, criminal responsibility, qualification, criminal offense.*

Постановка проблеми. Відповідно Основного Закону України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Одним з ключових напрямків соціальної політики України є попередження вчиненню правопорушень, сюди можемо віднести і правопорушення проти волі, честі та гідності особи. Особливе місце серед них займають правопорушення, пов'язані з торгівлею людьми, відповідальність за які передбачена статтею 149 Кримінального кодексу України.

На сьогоднішній день торгівля людьми є однією з глобальних проблем сучасності. Ця діяльність є третім найприбутковішим злочином у світі вслід за контрабандою, наркотиками та зброєю. Від неї потерпає майже кожен другий регіон світу.

Виникає питання, що ж є сприятливими умовами для процвітання даної діяльності, відповідь доволі неоднозначна - як і надмірний достаток, так і критична бідність. Перші є «споживачами», другі - «продуктом», іменовані інакше «живим товаром».

Виходячи з вищевикладеного, попри економічний, соціальний, культурний розвиток будь-якої з країн, можливість стати жертвою цього транснаціонального злочину доволі висока [5, с. 113].

За інформацією Міжнародної організації праці (МОП), у світі приблизно 40 мільйонів людей перебувають у рабстві, причому 71% з них є жінками, а 1 з 4 жертв - дітьми. До того ж, в наш час у світі змушені працювати близько 152 мільйони дітей у віці від чотирьох до вісімнадцяти років.

Використання дитячої праці переважно зафіксоване в різних галузях:

- сільському господарстві (70,9%);
- секторі послуг (17,1%);
- промисловості (11,9%).

Більше двісті тридцять тисяч українців, за підрахунками Представництва Міжнародної організації з міграції в Україні, стали жертвами такого злочину, як торгівля людьми, що відбулося з проголошенням незалежності України.

Від 24 лютого 2022 року з повномасштабним вторгнення російської федерації на територію України дедалі частіше в ЗМІ, соціальних мережах та месенджерах публікується інформація про зниклих громадян, а також освітлюються численні випадки використання

торговцями людьми уразливого стану українських біженців, особливо жінок та дітей, з метою експлуатації їх в різних формах, включаючи експлуатацію проституції третіми особами чи інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю, так зване, рабство або випадки, подібні до рабства, залежний стан або видалення органів чи тканин для трансплантації тощо.

Відділ новин американської телерадіо-служби CBS інформує, що за статистичними даними Агентства ООН у справах біженців близько 8 мільйонів українців вимушено покинули свої домівки. А вплив війни на українську молодь є особливо руйнівним, і масове переміщення призвело до того, що діти зазнали торгівлі людьми та сексуальної експлуатації [3].

Слід зазначити, що неконтрольовані Україною ділянки території і кордони використовуються російською федерацією не лише для поставки зброї, боєприпасів та бойовиків, а також, зокрема, для незаконного переміщення людей з метою їх експлуатації – для торгівлі людьми. Наразі українських громадян, переважно чоловіків, експлуатують шляхом використання у збройних конфліктах для виконання бойових завдань, пов'язаних з поваленням державної влади та порушення суверенітету й територіальної цілісності України, із застосуванням чи погрозою застосування до них насильства.

Позаяк, питання торгівлі людьми в умовах значущої військової агресії набуває особливої актуальності і представляє серйозну загрозу для суспільства, викликаючи обурення громадськості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика та питання торгівлі людьми досліджувались такими науковцями як Тацій В., Іващенко В., Стеблинська О., Буряк М., Лизогуб Я., Жаровська Г., Орлеан А., Козак В., Мельнікова В., Краєвська О., Куц В., Палагнюк О. та ін.

Іноземні науковці теж детально розглядали аспекти торгівлі людьми, зокрема, Оккіпінті Дж., Валкенбург В., Рамфа Р., Гафізова Н., Джоунз-Паулі Д., Стірмен К., Кагілл Д., Руджієро В., Ледерер Л., Рассам Я., Ніснер Е., та інші.

Метою роботи є комплексне дослідження кримінально-правових проблем торгівлі людьми в сьогоденні України, а також аналіз кримінально-правових механізмів боротьби з торгівлею людьми, які діють у національному законодавстві та законодавстві зарубіжних країн, і вивчення та систематизація заходів протидії торгівлі людьми в умовах повномасштабної агресії російської федерації проти України.

Виклад основного матеріалу. Одним з найбільш паразитуючих явищ сучасності є саме торгівля людьми. Чоловіки, жінки або діти незалежно від віку, кольору шкіри або соціального статусу можуть потерпати від цього злочину.

З упевненістю можна зазначити, що торгівля людьми є сьогочасною формою рабства. Зважаючи на події, які відбуваються на території нашої держави впродовж останніх двох років проблема боротьби з торгівлею людьми стала надзвичайно актуальною.

Історія розвитку законодавства про кримінальну відповідальність за торгівлю людьми.

Торгівля людьми не є новим явищем, а має давню історію. Витоками такого явища як «торгівля людьми» в Україні, є ще Стародавня Русь у період II тис. н.е. [1]. При цьому давні джерела вітчизняного права, зокрема, «Руська правда» (стаття 29 Короткої редакції), завбачували смертельні покарання за викрадення та продаж вільної людини (тобто, фактично за работоргівлю стосовно неї) [2]. Рішучий крок у напрямку юридичного забезпечення права людини на свободу на території сучасної України було вчинено у процесі скасування кріпосного права, а саме Селянської реформи 1861 року.

Уложення про покарання кримінальні та виправні 1885 р. передбачило відповідальність за повне позбавлення волі, до якого було віднесено продаж у рабство та будь – яке інше передання підданих під різними приводами (стаття 1410), торгівлю африканцями (стаття 1411), викрадення дітей (статті 1407 – 1409) та жінок (статті 1529 – 1530) [4, с. 105].

Кримінальне законодавство територій сучасної України у сфері запобігання торгівлі людьми було зосереджено на боротьбі з проституцією та звідництвом.

Так, стаття 170 Кримінального кодексу УРСР 1922 р. встановлювала відповідальність за примус до заняття проституцією, стаття 171 – за звідництво, утримання будинків розпусти та вербування жінок для проституції. Стаття 166 Кримінального кодексу УРСР 1927 р. встановлювала відповідальність за:

- Вербування жінок для заняття проституцією;
- Примушування до заняття проституцією;

Заборона звідництва для розпусти та утримання кублиць розпусти також передбачалась у Кримінальному кодексі УРСР 1960 року [2].

Після проголошення незалежності України, в 1998 році було встановлено кримінальну відповідальність за торгівлю людьми за допомогою Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України "Про внесення змін і доповнень до Кодексу про шлюб та сім'ю України" [6]. Цей закон доповнив Главу III "Злочини проти життя, здоров'я, волі і гідності особи" тоді чинного Кримінального кодексу України 1960 року статтею 124¹ "Торгівля людьми".

У першій частині статті 124¹ Кримінального кодексу України 1960 року торгівлю людьми визначено як відкрите чи таємне заволодіння людиною, пов'язане з законним чи незаконним переміщенням особи через державний кордон України з її згодою або без такої з метою подальшого продажу або іншої оплатної передачі. Це може включати сексуальну експлуатацію, використання в порно бізнесі, втягнення в злочинну діяльність, залучення в боргову кабалу, усиновлення в комерційних цілях, використання в збройних конфліктах або експлуатацію праці [7].

При цьому кваліфікуючими ознаками злочину, передбаченого частиною 1 статті 124¹ Кримінального кодексу України 1960 р., було його вчинення (частина 2 статті 124¹ Кримінального кодексу України 1960 р.):

- за попередньою змовою групою осіб;
- щодо неповнолітнього;
- особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності;
- щодо декількох осіб;
- з використанням посадового становища;
- повторно.

В свою чергу, особливо кваліфікуючими ознаками злочину, передбаченого частиною 1 статті 124¹ Кримінального кодексу України 1960 р., було його вчинення (частина 3 статті 124¹ Кримінального кодексу України 1960 р.):

- зі спричиненням тяжких наслідків;
- організованою групою;
- у зв'язку з незаконним вивезенням дітей за кордон чи неповерненням їх в Україну;
- з метою вилучення у потерпілого органів чи тканин для трансплантації чи насильницького донорства.

Фундаментальним кроком щодо вдосконалення вищевказаних норм стало прийняття 2001 р. нового Кримінального кодексу України. В цьому Кодексі відповідальність за торгівлю людьми була визначена статтею 149 «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини», який знаходився у розділі під назвою «Злочини проти волі, честі та гідності особи» його Особливої частини.

Частиною 1 статті 149 Кримінального кодексу України кваліфікується як злочин дії, що включають у себе продаж, іншу оплатну передачу особи, а також укладання будь-якої іншої незаконної угоди, пов'язаної із законним чи незаконним переміщенням цієї особи через державний кордон України за її згодою або без такої згоди. Дані дії спрямовані на подальший продаж чи передачу цієї особи (осіб) із цілями сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, залучення до злочинної діяльності, участь в борговій системі, комерційне усиновлення (удочеріння), використання у збройних конфліктах та експлуатації праці.

При цьому кваліфікуючими ознаками злочину, передбаченого частиною 1 статті 149 Кримінального кодексу України 2001 р., було його вчинення (частина 2 статті 149 Кримінального кодексу України 2001 р.):

- стосовно особи, яка є неповнолітньою;
- особою, від якої потерпілий перебував у фінансовій чи іншій залежності;
- відносно декількох осіб;
- повторно;
- зазначаючи передбачену заздалегідь змову групи осіб;
- з використанням свого посадового становища.

В свою чергу, особливо кваліфікуючими ознаками злочину, передбаченого частиною 1 статті 149 Кримінального кодексу України 2001 р., було його вчинення (частина 3 статті 149 Кримінального кодексу України 2001 р.):

- з метою вилучення у потерпілого органів чи тканин для трансплантації чи насильницького донорства
- організованою групою;
- зі спричиненням тяжких наслідків.
- у зв'язку з незаконним вивезенням дітей за кордон чи неповерненням їх в Україну.

Наступний крок, Закон України від 20 вересня 2011 року № 3739-VI «Про протидію торгівлі людьми» встановлює організаційно-правові основи боротьби з торгівлею людьми, забезпечуючи гендерну рівність і визначаючи основні напрями державної політики та принципи міжнародного співробітництва в даній області. Закон також регламентує повноваження органів виконавчої влади, встановлення статусу постраждалих від торгівлі людьми осіб та механізм надання допомоги цим особам.

Подальше вдосконалення вітчизняних кримінально – правових норм щодо торгівлі людьми було здійснено вже у 2006 році, Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за торгівлю людьми та втягнення в заняття проституцією», який закріпив нову назву статті 149 Кримінального кодексу України та наступну її редакцію, яка є чинною на сьогоднішній день [8].

Отже, еволюція вітчизняного кримінального законодавства визначається загальною тенденцією до удосконалення норм, що передбачають відповідальність за вчинення розглядуваного правопорушення.

Аналіз міжнародних угод, спрямованих на протидію торгівлі людьми, підтвердив, що саме на початку XIX століття торгівлю людьми вперше засуджено на міжнародному рівні. З того часу було укладено понад 20 міжнародних угод.

Варто відзначити, що початкові угоди стосувалися виключно работоргівлі і мали декларативний характер, не супроводжувалися практичними заходами. На ранніх етапах законодавчого регулювання не засуджувалася торгівля вільними людьми, і міжнародна практика тоді асоціювала це поняття із проституцією або сутенерством.

Проте згодом, з прийняттям Паризького договору і Паризької конвенції про припинення торгівлі білими жінками в 1904 і 1910 роках, торгівлю людьми визнали на міжнародному рівні, що відзначилось у подальших конвенціях, таких як Женевська конвенція про заборону торгівлі жінками і дітьми (1921) та конвенції 1933 і 1949 років.

Протягом XX століття приймалися різні міжнародні конвенції, що забороняли торгівлю жінками і дітьми для сексуальної експлуатації [9, с. 11]. Однак усі ці конвенції і угоди були об'єднані в ООН в Конвенцію «Про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами», прийняту 15 березня 1950 року, яка стала ключовим документом у сфері протидії торгівлі людьми.

Незважаючи на це, сам термін "торгівля людьми" в цій Конвенції не було закріплено. Згодом, у рамках інших міжнародних документів, присвячених захисту прав людини, включаючи Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод від 1950 року, заборонено рабство і примусову працю.

Наступні роки призначили додаткові удосконалення і розширення змісту міжнародних документів щодо протидії торгівлі людьми. Наприклад, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 2000 року та її додаток, присвячений торгівлі людьми, детально визначають та закріплюють поняття торгівлі людьми та встановлюють стандарти для її протидії. Ці документи надають чітке визначення та узгодженість понять, що допомагає у вдосконаленні національного законодавства та його відповідності міжнародним стандартам.

У свою чергу, подальша еволюція міжнародного та національного законодавства у сфері протидії торгівлі людьми відбувається врахуванням сучасних викликів та нових форм цього злочину. Міжнародні організації та держави намагаються адаптувати свої правові рамки до зміненої дійсності та вдосконалення механізмів боротьби з торгівлею людьми.

Усе більше уваги приділяється не лише покаранню винних, але й захисту прав потерпілих і їхньої соціально-економічної реабілітації. Також акцентується на попередженні цього злочину, виявленні та розкритті випадків торгівлі людьми, а також покращенні міжнародного співробітництва у цій області.

Зазначено, що у подальшому розвитку законодавства важливу роль відіграватимуть інноваційні технології, які можуть сприяти ефективнішій ідентифікації та розкриттю випадків торгівлі людьми. Використання сучасних засобів зв'язку та інформаційних технологій стає ключовим елементом в протидії цьому злочину в умовах глобалізації та швидкого обміну інформацією.

Таким чином, як міжнародне, так і національне законодавство продовжують адаптуватися до нових викликів у сфері протидії торгівлі людьми, забезпечуючи комплексний підхід до цієї проблеми, враховуючи не лише покарання винних, але й захист та підтримку потерпілих [10, с. 27].

Кримінально-правове регулювання торгівлі людьми в національному законодавстві.

Українське законодавство вже має визначену нормативну базу для комплексного протидії торгівлі людьми, яка варто ретельно розглянути. Початково, у діючій нормативній диспозиції встановлювалася відповідальність за купівлю-продаж людини або її вербування, перевезення, передачу, одержання з метою експлуатації. Однак, за Законом України "Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за торгівлю людьми та втягнення в заняття проституцією" від 12 січня 2006 року, стаття, що стосується торгівлі людьми, була модифікована. Тепер ця стаття охоплює торгівлю людьми та здійснення інших незаконних угод, що мають на об'єкт людину, а також вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, і включає в себе використання обману, шантажу чи уразливого стану особи.

Додатково, за Законом України "Про внесення змін до статті 149 Кримінального кодексу України щодо приведення у відповідність з міжнародними стандартами" від 6 вересня 2018 року, норму щодо кримінальної відповідальності за торгівлю людьми було уточнено та доповнено, адаптуючи її до міжнародних стандартів.

У сучасний період відповідно до першої частини статті 149 Кримінального кодексу України, торгівля людьми, а також вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації та з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, розглядається як злочин. Ця стаття була змінена законами № 3316-IV від 12 січня 2006 року та № 2539-VIII від 06 вересня 2018 року.

Отже, об'єктивна сторона зазначеного правопорушення тепер відповідає міжнародним нормам, які забороняють цю дію та є чинними для України. Проведений аналіз міжнародних конвенцій підтверджує вчасність рішення законодавця вносити зміни до статті 149 Кримінального кодексу України, оскільки її формулювання не відповідало вимогам міжнародних правових актів щодо протидії торгівлі людьми. На рівні кримінально-правової норми, а саме в її диспозиції, яка передбачає відповідальність за торгівлю людьми, слід відзначити, що вона має складну структуру.

Отже, як правильно вказує Козак В. А., формулювання статті 149 Кримінального кодексу виявляється досить складним, що викликає різноманітне тлумачення ознак її складу як у наукових, так і в практичних кругах. Це, безумовно, ускладнює правильне та консистентне застосування кримінального закону правоохоронними органами і, в певній мірі, утруднює ефективну боротьбу з цим видом кримінального правопорушення [11, с. 4]. Згідно Я.Г. Лизогуба, щодо цього питання: "детальне її вивчення підтвердило необхідність відповідного законодавчого «проштовхування» з різних причин" [12, с. 3].

Бесчасний В.М. вказує, що конфлікт на Донбасі став важливим фактором, що призвів до зростання випадків торгівлі людьми. Це пояснюється рядом чинників, таких як:

- Складна криміногенна ситуація в зоні конфлікту;
- Ослаблення державних інститутів;
- Дисфункція правоохоронних органів у зоні проведення антитерористичної операції (АТО);
- Складність правового статусу територій, що не підконтрольні Україні;
- Зміна гендерного балансу на деяких територіях;
- Вразливість мешканців, які проживають поблизу лінії розмежування та на територіях, що не контролюються Україною.

На відміну від традиційних форм експлуатації людей, під час збройних конфліктів основними видами торгівлі людьми для подальшої експлуатації стають вербування, переміщення, передача, приховування або отримання осіб чоловічої статі з метою поповнення особового складу збройних сил сторін, що беруть участь в конфлікті; використання примусової праці та рабства для задоволення потреб озброєних груп; сексуальна експлуатація (військова проституція, насильницька вагітність); залучення до злочинної діяльності; вилучення органів. Крім того, під час збройного конфлікту факти торгівлі людьми часто включають вчинення інших серйозних злочинних дій, таких як сексуальне та гендерне насилля, катування і т. д., або застосування погроз застосування таких дій.

В.М. Бесчастний пропонує розширити статтю 149 Кримінального кодексу України, додаючи кваліфікований склад, оскільки вчинення кримінального порушення в умовах збройного конфлікту повністю відповідає зазначеним кваліфікованим ознакам. Особливо слід враховувати, що в законодавстві вже існує досвід використання подібних ознак як обтяжуючих для покарання, а саме у пункті 11 частини 1 статті 67 Кримінального кодексу України, де вказано, що вчинення кримінального порушення з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій вважається однією з таких обставин [13, с. 19-20].

Згідно із законодавством України, торгівля людьми є злочином, за яким передбачено кримінальну відповідальність згідно зі статтею 149 Кримінального кодексу України. Ця стаття визначає кримінальну відповідальність за вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання людини з метою експлуатації, використовуючи примус, викрадення, обман, шантаж, матеріальну чи іншу залежність потерпілого, його уразливий стан або підкуп третьої особи, яка контролює потерпілого, з метою отримання згоди на його експлуатацію [14].

Родовим об'єктом цього правопорушення виступають відносини, що визначають існування людини в суспільстві, тобто, пов'язаних з її волею, честю та гідністю.

Безпосереднім об'єктом цього правопорушення є – індивідуальна свобода вибору особи. Щодо додаткових об'єктів то ними виступають:

- життя людини;
- здоров'я людини;
- статева недоторканність людини;
- встановлений порядок здійснення службовими особами своїх повноважень;
- суспільна моральність тощо.

Об'єктивна сторона цього правопорушення має наступні форми дій:

1. Торговля людьми - це незаконна безповоротна передача особи продавцем та відповідне одержання покупцем за грошову винагороду або обмін на майно. Ця форма вважається закінченою з моменту одержання покупцем людини або встановлення фактичного володіння потерпілою особою, яка була передана [15, с. 48].

2. Вербування - це дії, спрямовані на схилення особи працювати чи надавати послуги за певних умов, зазвичай за матеріальну винагороду. Це може включати психологічний тиск на особу у формі запрошення, умовляння або переконання для подальшого набору майбутніх жертв на певні посади, такі як танцівниці, офіціантки, покоївки тощо. Ця форма вважається закінченою з моменту вербування, тобто вчинення дій, спрямованих на набір потерпілої особи для праці чи надання послуг за певних умов [16, с. 113].

3. Переміщення людини - це будь-які дії, спрямовані на переміщення особи з одного місця в інше. Ця форма вважається закінченою з моменту переміщення особи суб'єктом правопорушення з одного місця в інше.

4. Переховування людини - це будь-які дії, спрямовані на унеможливлення або утруднення встановлення поточного місцезнаходження потерпілої особи. Ця форма вважається закінченою з моменту переховування людини суб'єктом правопорушення.

5. Передача - це вчинення дій, пов'язаних із передачею потерпілої особи іншій особі (одержувачу) як своєрідне посередництво. Закінченим діянням у цьому випадку вважається момент вчинення передачі людини винним [15, с. 48].

6. Одержання - це заволодіння людиною або її утримання особою, якій вона була передана. Одержання завжди тісно пов'язане з передачею та є наслідком останньої. Ця форма вважається закінченою з моменту встановлення фактичного контролю над поведінкою людини, яка була передана. Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони для вербування, переміщення, переховування, передачі та одержання людини є спосіб вчинення дій.

До 6 вересня 2018 року частиною 1 статті 149 Кримінального кодексу України передбачалися три способи торгівлі людьми:

- обман;
- шантаж;
- використання уразливого стану потерпілого.

З ініціативи введення у дію Закону України "Про внесення змін до статті 149 Кримінального кодексу України щодо приведення у відповідність до міжнародних стандартів" визначаються наступні сім способів:

- застосування примусу;
- викрадення;
- створення матеріальної або іншої залежності потерпілого;
- вчинення обману;
- шантаж;
- використання уразливого стану потерпілого;
- підкуп третьої особи, яка має контроль над потерпілим [17].

Доречно буде розглянути кожен спосіб окремо.

Примус - це застосування фізичного або психічного тиску на особу з метою примусити її до вчинення або утримання від певних дій. Викрадення - це незаконне захоплення та утримання потерпілого викрадачем, яке може бути як таємним, так і відкритим. Під матеріальною залежністю розуміється ситуація, коли потерпілий отримує від винного суттєву матеріальну підтримку або перебуває під його утриманням, наприклад, якщо це стосується неповнолітніх дітей від батьків чи підопічних від опікунів. Інша залежність може виявлятися у відносинах підлеглого та начальника, учня та викладача, одного родича від іншого тощо.

Обман - це надання неправдивої інформації (активний обман) або утримання від розкриття певної інформації, яку винний повинен був повідомити (пасивний обман). Шантаж - це загроза вчинення певних дій або розголошення інформації, яку потерпілий хоче залишити в таємниці. [15, с. 48]. Підкуп третьої особи, яка контролює потерпілого, з метою отримання згоди на експлуатацію людини, передбачає надання або обіцянку надати особі матеріальну або іншу вигоду.

Згідно з приміткою до ст. 149 Кримінального кодексу України, уразливий стан - це фізичний чи психічний стан особи, обумовлений її властивостями чи зовнішніми умовами, які позбавляють або обмежують її здатність усвідомлювати та керувати своїми діями, приймати самостійні рішення чи опиратися насильницьким або іншим протиправним діям внаслідок важких особистих, сімейних чи інших обставин. Уразливий стан може бути психологічним або фізичним, залежно від того, чи особа повністю позбавлена здатності контролювати свої дії чи обмежена у цьому. Фізичні вади, такі як відсутність рук чи ніг, можуть стати причиною уразливого стану, обмежуючи здатність особи керувати своїми діями [18, с. 75].

Особливою прикметою є те, що метод не обов'язково є необхідною характеристикою об'єктивної сторони, якщо потерпілим є неповнолітня особа. Це правопорушення має формальний склад. Проте у випадку, описаному в частині 3 статті 149 Кримінального кодексу України, передбачено настання тяжких наслідків, тому в цьому випадку правопорушення матиме матеріальний склад.

Суб'єктивна сторона цього правопорушення виражається вину у формі прямого умислу. Для вербування, переміщення, переховування, передачі та одержання людини обов'язковою є мета експлуатації потерпілого. Згідно з приміткою до статті 149 Кримінального кодексу України, під експлуатацією людини слід розуміти всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність або примусове переривання вагітності, примусове одруження, примусове втягнення у зайняття жебрацтвом, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо [14].

Суб'єктами даного правопорушення є фізичні особи, які визнані винними та досягли 16-річного віку. Однак, в окремих випадках, це правопорушення може вчинятися не тільки особами, що досягли 16 років, але і особами віком від 14 років. Зазначено, що підлітки віком 14 та 15 років можуть брати участь у торгівлі людьми не лише у співучасті з дорослими особами.

Декриміналізація дій таких підлітків у деяких ситуаціях має подвійний ефект. З одного боку, це унеможливорює доведення вини повнолітніх правопорушників, оскільки попередню роботу виконують саме підлітки, які, інструктовані дорослими, використовують відсутність законодавчого регулювання стосовно віку кримінальної відповідальності за торгівлю людьми, приховуючи будь-які факти правопорушення. З іншого боку, діти віком від 14 років уже свідомі суспільної небезпечності торгівлі людьми, і це правопорушення стає більш поширеним серед таких суб'єктів. Тому пропонується знизити вік кримінальної відповідальності з 16 до 14 років та внести відповідні зміни до статті 22 Кримінального кодексу України. В частині 2 статті 149 Кримінального кодексу України визначається службова особа як спеціальний суб'єкт, а в частині 3 – батьки, піклувальники, опікуни, усиновителі.

Щодо кваліфікуючих ознак, то можна виділити:

- Згідно з ч. 2 ст. 149 Кримінального кодексу України, це порушення вважається вчиненим в таких випадках:

1. стосовно осіб, які не досягли повноліття;
2. відносно декількох осіб;

3. внаслідок повторного вчинення;
4. внаслідок попередньої змови групи осіб;
5. за участю службової особи, використовуючи своє службове положення;
6. з використанням насильства, яке не становить загрозу життю чи здоров'ю потерпілого або його близьких;
7. з використанням загрози використання такого насильства.
 - Згідно з ч. 3 ст. 149, це порушення вважається вчиненим в таких випадках:
 1. стосовно неповнолітнього, його батьків, усиновителів, піклувальників, опікунів;
 2. стосовно малолітнього;
 3. організованою групою;
 4. з використанням насильства, що становить загрозу життю чи здоров'ю потерпілого або його близьких;
 5. з використанням загрози використання такого насильства;
 6. якщо від нього виникають тяжкі наслідки [14].

Зарубіжний досвід запобігання торгівлі людьми. На даний момент близько 180 країн мають законодавство, яке спрямоване на протидію торгівлі людьми. Завдяки складності та різноманітності цього явища, різні країни обирають різні підходи до криміналізації цього правопорушення. Кримінальні кодекси різних країн інтерпретують торгівлю людьми по-різному [19]. Наприклад, деякі країни виокремлюють торгівлю людьми як окремий вид правопорушення (такі як Австрія, Республіка Вірменія, Грузія, Данія, Ізраїль, Республіка Казахстан, Киргизька Республіка, Литовська Республіка, Республіка Молдова, Республіка Таджикистан, Республіка Узбекистан, Франція, ФРН, Швейцарія, Японія), тоді як інші включають це порушення в рамки інших законів (наприклад, Австралія, Азербайджанська Республіка, Аргентина, Бельгія, Естонська Республіка, КНР, Республіка Корея, Нідерланди, Норвегія, Сан-Марино, Таїланд, Туреччина), або взагалі не переслідують його (наприклад, Республіка Болгарія, Латвійська Республіка, Республіка Польща, Туркменістан, Швеція) [20].

Наприклад, коли йдеться про торгівлю жінками з метою примусу до заняття проституцією, її часто переслідують за статтями, пов'язаними з контрабандою або правопорушеннями, пов'язаними з проституцією, такими як, наприклад, сутенерство. Обмежена сфера застосування таких законів дозволяє особам, які займаються торгівлею людьми, отримувати відносно легкі покарання, незважаючи на серйозність та жорстокість цього правопорушення [21, с. 57]. Ближчий підхід до цього питання приймають країни, які визнали торгівлю людьми окремим кримінальним правопорушенням. Це зумовлено передусім впевненістю, що жодне суспільно небезпечне діяння, яке має чіткі межі та визначення, а також широке поширення, не може бути ефективно утримане від попередження шляхом використання додаткових нормативно-правових актів, прецедентів тощо. Тільки норма кримінального законодавства, яка надає чітке уявлення про те, які дії можуть вважатись торгівлею людьми та встановлює межі кримінальної відповідальності за них, може сприяти запобіганню цього явища в сучасному суспільстві.

У Сполучених Штатах Америки проблема рабства і торгівлі людьми була вирішена значно пізніше, ніж у багатьох інших країнах цивілізованого світу. Закон, спрямований на кримінальне переслідування осіб, звинувачуваних у торгівлі людьми, був прийнятий лише в 1910 році і носить назву Mann Act (White Slave Act) або «Закон про біле рабство». Цей закон включений у Звід Законів США та розташований у главі 117 розділу 18. З моменту його

прийняття статті Акта про біле рабство пройшли значні зміни, що призвели до більш узагальненого викладу їх змісту та розширення сфери їх застосування. У вересні 2000 року Сенат США одноголосно прийняв новий закон, спрямований на захист жертв домашнього насильства і торгівлі людьми. Частина цього нормативного акту присвячена протидії нелегальному ввезенню жінок у країну для сексуальної та іншої експлуатації, а також захисту жертв і притягнення осіб, винних у таких правопорушеннях, до кримінальної відповідальності (Trafficking Victims Protection Act of 2000).

Закон забезпечує допомогу тим жертвам, які вибрали подання позову проти торговців людьми, забезпечуючи їм захист та притулок. Крім того, він передбачає можливість внесення змін у імміграційне законодавство, що дозволяє визначення винятків від негайної депортації та надання статусу біженця, а після трьох років перебування на території країни — отримання постійного дозволу на проживання. Такий підхід створює можливість судового розгляду справ, пов'язаних із торгівлею людьми. Закон не обмежується лише політичними аспектами, охоплюючи різні галузі права, такі як процесуальне, міграційне та адміністративне право. У ньому міститься система визначень, які охоплюють практично всі аспекти, пов'язані з торгівлею людьми. Ці два закони не замінюють один одного, а взаємно доповнюють, адже криміналізують різні види дій [21, с. 58].

Зважаючи на прогресивність Сполучених Штатів Америки, досить неочевидною є ситуація із затриманим реагуванням на серйозне кримінальне порушення. Проте позитивним фактором виступає створення послідовних та взаємоузгоджених нормативно-правових актів для ефективного захисту суспільних відносин цього типу.

Важливо відзначити, що "Закон про біле рабство" застосовується до будь-якої особи, яка свідомо переміщує іншу особу через кордон штату або держави з метою залучення в проституцію або сексуальної експлуатації. В таких випадках потерпіла визнається жертвою, а її згода не впливає на відповідальність. Кримінальна відповідальність за це правопорушення передбачає позбавлення волі строком до 10 років і/або штраф.

У цілому, американське законодавство, спрямоване на криміналізацію торгівлі людьми та пов'язаних дій, є одним із найпрогресивніших у світі. Воно найбільше відповідає міжнародному праву, зокрема Протоколу ООН проти торгівлі людьми 2000 року, і виходить за рамки національних законодавств інших країн. Це свідчить про сучасність використовуваних юридичних конструкцій та їх відповідність реальності [22].

Отже, на сьогодні американське законодавство, спрямоване на запобігання торгівлі людьми, вважається досить збалансованим, і окремі його положення можуть успішно впроваджуватися в національні кримінологічні практики.

Цікавий досвід зазнала Латвія. У 2002 році Сейм Латвії вніс зміни до Кримінального кодексу, додаючи статті 154.1 і 154.2, які визначають торгівлю людьми та передбачають відповідальність за такі дії. Раніше законодавство Латвії не стикалося з цією проблемою, і необхідність у визначенні відповідальності за відповідні дії виникла вперше. Кримінальний кодекс передбачає відповідальність і санкції за торгівлю людьми, зокрема важку відповідальність, якщо це стосується неповнолітніх або групи осіб за попередньою домовленістю. Також важка відповідальність передбачена в разі, якщо правопорушення мало тяжкі наслідки або було скоєне організованою групою [23, с. 152].

Статті 152 і 153 Кримінального Закону встановлюють кримінальну відповідальність за незаконне позбавлення волі та викрадення особи. Стаття 153 КЗ регламентує викрадення особи, яке може бути здійснене як активними діями (використанням насильства і погроз), так

і шляхом обману. Ще одна група статей КЗ, частково співпадаючи з поняттям торгівлі людьми, включає статті 165.1, 165.2 і 165, які стосуються сутенерства. У Кримінальному кодексі Латвійської Республіки в розділі XV "Злочини проти волі, честі та гідності особи" міститься стаття 153 "Викрадення людини". Ця стаття передбачає кримінальну відповідальність за "Захоплення особи з використанням насильства, погроз або обману (викрадення особи) з метою помсти, з користі або з метою шантажу". За цим статтею передбачена кара у вигляді позбавлення волі до 10 років з конфіскацією майна або без такої [23, с. 152].

Отже, цей підхід виявляє певну схожість із підходом, який використовується в Україні. Суттєвою є введення посиленних кримінальних санкцій за вчинення торгівлі людьми щодо неповнолітніх осіб. Це можна пояснити тим, що такий вид кримінального впливу на дитину може мати серйозні наслідки, такі як:

- порушення фізичного та психічного здоров'я;
- розвиток девіації, включаючи суспільно небезпечні тенденції, і може призвести до загальної віктимізації населення.

У випадку повторного вчинення правопорушення відповідальність підвищується до 12 років позбавлення волі, а якщо правопорушення спричинило тяжкі наслідки – до 15.

Литва вийшла у лідери серед балтійських країн, прийнявши в липні 1998 року закони, які встановлюють кримінальну відповідальність за торгівлю людьми. За це злочинцем може загрожувати від чотирьох до восьми років ув'язнення. Кримінальний кодекс Естонії містить статтю 1243 "Незаконне позбавлення волі", за яку передбачено штраф, арешт або позбавлення волі на строк до одного року. Якщо це діяння супроводжується застосуванням насильства, небезпечного для життя чи здоров'я, то можлива санкція у вигляді штрафу або позбавлення волі на строк до п'яти років. Важливо відзначити, що позитивний досвід протидії торгівлі людьми в країнах Балтії заслуговує на увагу вітчизняних науковців та юристів-практиків, і деякі його аспекти можуть бути використані для впровадження в національне законодавство та юридичну практику [23, с.152].

З урахуванням потенційної суспільної небезпеки, статистичних даних та судової практики, які вказують на латентний характер випадків торгівлі людьми, ми вважаємо, що встановлення межі кримінальної відповідальності у вигляді позбавлення волі на строк 12–15 років є справедливим. Крім того, українське кримінальне законодавство передбачає серйозне покарання від восьми до п'ятнадцяти років позбавлення волі із конфіскацією майна за вчинення кваліфікованої торгівлі.

Італія виділяється серед невеликої кількості європейських країн завдяки добре налагодженому та ефективному національному механізму протидії торгівлі людьми. Згідно з Кримінальним кодексом, злочином вважається примус іншої особи виїхати за кордон з метою заняття проституцією за допомогою насильства, погроз або обману. Крім того, в країні діє Закон про торгівлю людьми, спрямований на регулювання дій органів у сфері боротьби з торгівлею людьми, забезпечення допомоги та визначення правового статусу потерпілих. З метою протидії торгівлі людьми в Італії був прийнятий закон від 75 лютого 1958 року, що стосується скасування проституції та боротьби з експлуатацією проституції.

Щодо Молдови, чинний кримінальний кодекс встановлює значну відповідальність за торгівлю людьми. У ньому передбачена окрема стаття 165 і стаття 167, які регулюють рабство та аналогічні йому умови [24].

Зазначені країни також володіють налагодженим і суворим кримінальним законодавством, яке встановлює кримінальну відповідальність за торгівлю людьми. Це свідчить про актуальність європейського кримінального права.

Таким чином, результати проведеного дослідження дозволяють сформулювати особливості зарубіжних практик у запобіганні кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 149 Кримінального кодексу України:

1. Високий пріоритет у захисті особистих прав і свобод представників особливо вразливих категорій населення, таких як жінки, неповнолітні, особи з особливими потребами та літні громадяни.
2. Актуалізація кореляції запобігання торгівлі людьми з іншими супутніми кримінальними правопорушеннями, такими як тероризм і торгівля наркотиками.
3. Визначення сексуального рабства як особливо небезпечної форми торгівлі людьми.
4. Покращення процесу взаємодії між правоохоронними органами та громадянським суспільством у межах запобігання торгівлі людьми.
5. Залучення міжнародних та зарубіжних фахівців для співпраці з питань запобігання випадкам торгівлі людьми.

Протидія торгівлі людьми в умовах широкомасштабної агресії російської федерації проти України.

З введенням повномасштабного вторгнення ситуація з порушенням прав людини стала критичною. Також ускладнилися випадки торгівлі людьми. Російське повномасштабне вторгнення в Україну призвело до масового виїзду українців за кордон.

Національне дослідження вразливості населення до торгівлі людьми та експлуатації в умовах війни в Україні було представлено 18 жовтня 2022 року за ініціативи Міжнародної організації з міграції (МОМ). Згідно з цим дослідженням, понад 32 мільйони людей постраждали від повномасштабної війни, більше 16 мільйонів втратили постійне місце роботи, 5 мільйонів втратили житло. За результатами дослідження, 59% опитаних стали б потенційними жертвами експлуатації, оскільки готові розглядати ризиковані пропозиції роботи як за кордоном, так і в Україні. Це включає 39% осіб, які погоджуються на роботу в обмін на безкоштовне проживання та харчування, і готові прийняти ризиковану пропозицію роботи, таку як працювати без офіційного працевлаштування або у закритих приміщеннях, без можливості вільно покинути робоче місце та порушити правила перетину кордону, віддати роботодавцю паспорти, телефон та особисті речі. Ці ризики виявилися однаковими для чоловіків та жінок, хоча 86% вважають, що вони не опиняться в ризикованій ситуації або вважають це малоімовірним. Таким чином, протягом останніх півтора років українці втратили не лише постійну роботу, джерело стійкого доходу та житло, але також стали більш вразливими до різних форм експлуатації, включаючи торгівлю людьми [25].

Під загрозою стають особи, які були змушені залишити Україну та ті, що залишились на її території, включаючи тимчасово окуповані регіони. Протягом збройного конфлікту понад 10 мільйонів людей покинули свої домівки, із них 5-6 мільйонів є внутрішньо переміщеними особами, а 4 мільйони – біженцями. Жінки та діти, як найбільш вразлива частина населення, стають особливою метою для торговців людьми, зокрема щодо сексуальної експлуатації та рабства [30, с. 1].

Також значний відсоток належить до інших вразливих груп – це діти без супроводу батьків, люди похилого віку, інваліди. Для цих категорій населення існує ризик незаконної торгівлі людьми та дітьми, а також їх може загрожувати усиновлення, торгівля органами та

незаконне донорство. Важливо відзначити, що особи, які залишаються на тимчасово окупованих територіях, також піддаються великому ризику стати жертвами торговельного рабства. Це може включати примус до підтримки агресора, тортури та гвалтування від боку військових, вивезення громадян України та розміщення осіб у концтаборах. Умови агресії призводять до нестабільного психічного та фізичного стану, що робить людей розгубленими, виснаженими та наляканими. Такий стан підвищує їхню вразливість та робить їх легкою здобиччю для торговців людьми.

Отже, внаслідок збройної агресії російської федерації, українці, особливо на окупованих територіях, стикаються з насильницьким вивезенням людей, включаючи дітей, за кордон та їх експлуатацію під час збройних конфліктів. Наприкінці липня 2023 року Держдепартамент США вніс російську федерацію до списків країн, що займаються торгівлею людьми або практикують примусову працю, а також країн, де силові структури чи підтримувані урядом збройні формування залучають чи використовують дітей як солдатів [26]. З 24 лютого по 1 жовтня 2023 року працівники Національної гарячої лінії з консультування мігрантів та протидії торгівлі людьми надали понад 195 тисяч консультацій з питань безпечної міграції, захисту та іншої допомоги особам [27].

Реагуючи на виклики війни, відповідні уповноважені органи переглядають Державну цільову соціальну програму протидії торгівлі людьми на період до 2025 року. Особлива увага приділяється створенню безпечних міграційних маршрутів для переміщеного населення, підтримці їх реєстрації на новому місці перебування, наданню допомоги у відновленні документів, якщо це необхідно, і вирішенню нагальних потреб шукачів притулку. Також акцентується на зменшенні вразливості цієї категорії до торгівлі людьми, а також навчанні працівників прикордонної служби та виявленні постраждалих осіб [28]. З моменту вторгнення російської федерації в Україну Державна прикордонна служба, у співпраці з іншими державними органами, вносить зміни до Правил перетинання державного кордону громадянами України, регулюючи питання виїзду за межі країни, зокрема для найбільш соціально незахищених категорій громадян [29]. Реальні виклики життя потребують вирішення нових правових питань, які раніше не були актуальними в нашому суспільстві. Своєчасна реакція юристів і законодавців сприяє запобіганню та недопущенню сучасних форм експлуатації людей.

За оцінками Міжнародного центру з запобігання злочинності ООН, річний обсяг фінансування торгівлі людьми становить 30 млрд. доларів, роблячи його другим за величиною транснаціональним злочином після торгівлі наркотиками. Майже кожна країна світу стикається з проблемою торгівлі людьми, і повідомляється, що жертви з принаймні 127 країн випадають під вплив експлуатації у 137 країнах.

Торгівля людьми, що становить проблему як на регіональному, так і на внутрішньому рівні, включає в себе випадки, коли жертви продаються в межах своєї країни, між сусідніми державами і навіть між континентами. Оскільки це порушення прав людини, Рада Європи у 2005 році прийняла Конвенцію "Про боротьбу з торгівлею людьми", а пізніше Європейський Парламент прийняв звіт про стратегії запобігання торгівлі жінками і дітьми, які стають вразливими до сексуальної експлуатації. Прийняття цього звіту спонукає країни-члени ЄС вживати більше заходів для боротьби з торгівлею людьми та поліпшення захисту прав потерпілих.

За словами Спеціального представника ООН з питань сексуального насильства в Україні, гуманітарна криза, викликана війною Російської Федерації в Україні у 2022 році, швидко

перетворюється на кризу торгівлі людьми. Жінки і діти, більшість яких є біженцями від війни, стають жертвами експлуатації, і частіше за все зникають після перетинання кордону.

Ще не відомо, які реальні розміри торгівлі людьми виникли внаслідок війни Російської Федерації проти України, але вже зафіксовані випадки. Зазвичай потрібен час, щоб виявити факти торгівлі людьми, оскільки потерпілі не можуть повідомити про свою проблему. Жертви можуть бути утримані під вартою протягом тижнів чи навіть років. Багато з них не усвідомлюють, що їх експлуатували, і потребують часу для висловлення, особливо чоловіки, яких примушували до неоплачуваної праці.

Проблема торгівлі людьми є актуальною як у воєнний, так і у мирний час. Найбільш поширеними причинами є низька обізнаність населення про життя за кордоном, недостатня інформація про роботу іноземних правоохоронних органів для реєстрації статусу в інших країнах, економічна невдача громадян, безробіття та втрата майна [31].

З початку повномасштабного вторгнення збільшилася загроза потрапляння у ситуацію торгівлі людьми. Це обумовлено тим, що частина населення емігрувала до Європи, інша частина була переміщена всередині країни, тоді як значна кількість людей була примусово вивезена на територію Російської Федерації та Білорусії. Крім того, агресія Росії та порушення правами людини представниками держави-агресора, включаючи незаконне утримання, полон та участь у збройному конфлікті, поглибили проблему трудової та сексуальної експлуатації в рамках статті 149 Кримінального кодексу України [32].

Розслідування та покарання правопорушників, зайнятих торгівлею людьми, є ключовим елементом боротьби із цією проблемою. Це допомагає не лише запобігти подібним порушенням у майбутньому, але й забезпечити захист прав та свобод жертв. Зазвичай розслідування проводять правоохоронні органи та спеціалізовані служби, але вони можуть ускладнюватись відсутністю достатніх доказів, залученням високопосадовців до правопорушень, недостатньою координацією між органами правопорядку та іншими факторами. Покарання за ці правопорушення може включати адміністративні штрафи, умовне покарання або реальне ув'язнення на тривалий термін. Належне утримання осіб, які вчинили ці порушення, є також важливою частиною цього процесу для запобігання повторних правопорушень [33, с. 114].

Ця боротьба вимагає спільних зусиль на національному та міжнародному рівнях для переривання ланцюга насильства.

Висновки. Підбиваючи підсумок викладеного, варто відзначити, що проблема торгівлі людьми залишається актуальною й на даний момент. Це негативне явище, яке прийняло більш високий рівень латентності, має тенденції до поширення в негативному напрямку. Навіть при тому, що Україна ратифікувала численні міжнародні угоди, активно взаємодіє з міжнародними організаціями та встановила співпрацю з країнами Європейського Союзу у цьому напрямку, ефективна боротьба з торгівлею людьми стикається з рядом труднощів. Тому для України важливо удосконалити заходи протидії торгівлі людьми, збільшити взаємодію з усіма державними органами та громадськими організаціями у цьому напрямку, проводити відповідне кримінологічне дослідження та прогнозування для ефективного подолання латентності та зменшення рівня кримінальних правопорушень у цій сфері.

З метою посилення кримінально-правової боротьби з різноманітними проявами торгівлі людьми і враховуючи сучасну ситуацію, до чинного кримінального законодавства України потрібно додати наступні корективи:

- У ч. 2 ст. 22 Кримінального кодексу України передбачити знижений вік кримінальної відповідальності (від 14 років) за торгівлю людьми (ст. 149).
- У ч. 2 ст. 149 Кримінального кодексу України в якості кваліфікуючої ознаки торгівлі людьми передбачити вчинення відповідних дій в умовах воєнного чи надзвичайного стану, збройного конфлікту.

У дослідженні кримінальної відповідальності за торгівлю людьми, наміченої у даній науковій роботі, виявлено ряд надзвичайно актуальних проблем, які вимагають серйозного уваги та ретельного аналізу. Злочинні дії, пов'язані з торгівлею людьми, стали серйозним викликом для сучасного суспільства та вимагають комплексного підходу щодо їхнього запобігання та припинення.

Зазначений у роботі аналіз правового регулювання торгівлі людьми підкреслив необхідність посилення санкцій та вдосконалення механізмів виявлення та розслідування злочинів цього характеру. Варто відзначити, що ефективна боротьба з торгівлею людьми вимагає не лише суворого покарання порушників, але й активного співпраці між державами, міжнародними організаціями та громадськістю.

Висновки проведеного аналізу свідчать про те, що покарання за торгівлю людьми повинно бути не лише покаранням конкретних осіб, але й відображенням загального осуду суспільства щодо цього жахливого явища. Заходи щодо запобігання та боротьби з цим видом злочинності повинні базуватися на глибокому розумінні причин та умов, які сприяють торгівлі людьми, а також на врахуванні прав людини та захисту її гідності.

Загалом, дана наукова робота пропонує концепції та практичні рекомендації, спрямовані на посилення правового регулювання та ефективної боротьби з торгівлею людьми. Враховуючи постійний розвиток суспільства та злочинності, подальше вивчення та вдосконалення правових інструментів у цьому напрямку залишається актуальним завданням для наукової громадськості та практикуючих юристів.

У даній науковій роботі ми глибоко проаналізували проблему торгівлі людьми і її кримінальної відповідальності, що є актуальною та важливою сферою досліджень у сучасному правозахисному контексті. Робота присвячена вивченню еволюції правового регулювання, практичних викликів та перспектив боротьби із цим гнітучим явищем.

Одним із ключових висновків дослідження є те, що кримінальна відповідальність за торгівлю людьми потребує не лише посилення санкцій та вдосконалення правових норм, але й комплексного підходу, що включає в себе активну міжнародну співпрацю, попередження, захист потенційних жертв та їх соціальну реабілітацію.

Дослідження також виявило необхідність посилення уваги до особливостей та прав жертв торгівлі людьми. Важливо враховувати їхній гідний статус, а також визначати механізми відшкодування збитків, що сприятиме інтеграції та відновленню їх життя.

Унікальність цієї роботи полягає в глибокому аналізі історичного контексту, охопленні сучасних тенденцій, а також в поданні практичних рекомендацій для подальших дій у сфері законодавчого та правозахисного вдосконалення. Науковий внесок полягає в узагальненні знань та висвітленні шляхів подолання цього соціального злочину, що тісно пов'язаний із порушенням основних прав людини.

Отже, наведені в роботі аналітичні матеріали та пропозиції можуть слугувати підґрунтям для подальших наукових розвідок та формування ефективних стратегій у боротьбі з торгівлею людьми.

Література:

1. Наден О. Торгівля жінками як кримінально-правова та соціальна проблема сучасності [Текст] / О.В. Наден. Київ: Атіка, 2004. 288 с.
2. Орлеан А. Кримінально-правова характеристика торгівлі людьми [Текст] / А.М. Орлеан. Харків: СІМ, 2005. 180 с.
3. U.N. told «credible» claims of sexual violence against children as Russia's war drives a third of Ukrainians from their homes: CBS News. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.cbsnews.com/news/ukraine-news-russia-war-children-sexual-violence-un-displaced-refugees/>
4. Іващенко В. Торгівля жінками та дітьми (кримінологічні та кримінально-правові аспекти боротьби) [Текст] / В.О. Іващенко. Київ: Атіка, 2004. 110 с.
5. Краєвська О. Торгівля людьми як глобальна проблема сучасності [електронний ресурс] / О. Краєвська, Н. Базів // Вісник львівського університету. Серія: Міжнародні відносини. 2012. Вип. 31. С. 111-117.
6. Закон України № 210/98-ВР від 24 березня 1998 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін і доповнень до Кодексу про шлюб та сім'ю України»»: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/210/98-vr>.
7. Кримінальний кодекс України від 28 грудня 1960 року (станом на 18.01.2001): [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2001-05>.
8. Закон України № 3316-IV від 12 січня 2006 року «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за торгівлю людьми та втягнення в заняття проституцією»: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3316-15>.
9. Підгородинський В. М. Відповідальність за торгівлю людьми за кримінальним законодавством України. автореф. дис. к.ю.н. Одеса, 2005. 20с.
10. Броневицька О.М. Відповідність положень чинного Кримінального кодексу України про відповідальність за торгівлю людьми вимогам міжнародно-правових актів. Боротьба з торгівлею людьми: тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції (21 червня 2013 р.). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 208 с.
11. Козак В.А. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми (аналіз складу злочину): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Х., 2003. 21 с.
12. Лизогуб Я.Г. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо передачі людини: порівняльно-правове дослідження: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». К., 2003. 20 с.
13. Бесчастний В.М. Вчинення злочину в умовах збройного конфлікту як кваліфікуюча ознака торгівлі людьми. Актуальні питання протидії кіберзлочинності та торгівлі людьми (15 листоп. 2017 р., м. Харків). МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Координатор проектів ОБСЄ в Україні. Харків : ХНУВС, 2017. 212 с.
14. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.

15. Тютюгін В.І. Кримінальне право України. Особлива частина: посіб. для підготовки до іспитів / В.І. Тютюгін, О.д. Комаров, М.А. Рубашенко. – 2-ге вид., переробл. та доп. Харків: Право, 2017. 160 с.
16. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Т. 2 : Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. Харків: Право, 2013. 1040 с.
17. Про внесення змін до статті 149 Кримінального кодексу України щодо приведення у відповідність до міжнародних стандартів: Закон України від 6 вересня 2018 р. / [електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2539-19>.
18. Козак В.А. Уразливий стан особи за кримінальним правом України: зміст та співвідношення з іншими суміжними правами [електронний ресурс] / В.А. Козак // Збірник наукових праць харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. «Право». – 2013. – Вип. 20. – С. 73-80
19. Кримінальний кодекс Німеччини (Strafgesetzbuch Deutschland). URL: <http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>.
20. Негодченко Д.О. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми в Україні та інших країнах: порівняльно-правовий аналіз : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право». Харків. 2011. 22 с.
21. Любчик В. Протидія торгівлі людьми: зарубіжний досвід. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c4c960eb-4046-4d74-ba69-01f966dbf15a/content>.
22. Кушнір О.В. Міжнародні стандарти протидії торгівлі людьми. URL: <https://goal-int.org/mizhнародni-standartiprotidii-torgivli-lyudmi/>.
23. Чумак В.В. Зарубіжний досвід протидії торгівлі людьми (на прикладі країн Балтії). Протидія незаконній міграції та торгівлі людьми : міжнар. наук.-практ. симпозіум. Івано-Франківськ. ун-т права імені Короля Данила Галицького. Івано-Франківськ, 2016. С. 151–153.
24. Die Koordinationsstelle gegen Menschenhandel und Menschen schmuggel (KSMM). URL: <https://humantraffickingsearch.org/resource/fact-sheet-der-koordinationsstelle-gegen-menschenhandel-und-menschenschmuggel-ksmm/>.
25. Національне дослідження уразливості населення до торгівлі людьми та експлуатації в умовах війни. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/Survey%20results_UKR_web.pdf.
26. Держдеп включив росію до списку країн, що торгують людьми. URL: <https://www.reuters.com/world/us-places-russia-human-trafficking-child-soldierlists-2022-07-19>.
27. Кожен другий українець ризикує постраждати від експлуатації через спустошливі наслідки війни. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/news/kozhen-druhyyukrayinets-ryzykuye-postrazhdaty-vid-ekspluatatsiyi-cherez-spustoshlyvi-naslidkyviyny>.
28. Мінсоцполітики посилює роботу з протидії торгівлі людьми в умовах воєнного стану. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/21986.html>.
29. Торгівля людьми: злочинці полюють на людей, які перебувають у вразливому стані. URL: <https://mvs.gov.ua/news/torgivlya-lyudmi-zlocincipolyuyut-na-lyudei-yaki-perebuvayut-u-vrazlivomu-stani#>.
30. Маслова І. О., Острогляд О. В. Протидія торгівлі людьми в умовах воєнного стану. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/11/183.pdf>. (дата звернення: 30.10.2023).

31. Топчій А. О., Шевченко Т. С. Висвітлення в засобах Масової інформації проблеми торгівлі людьми : посібник. Київ — посібник 2007. 153 с. URL: <https://www.solor.gov.ua/docs/all/mediaua.pdf> (дата звернення 30.10.2023).
32. Торгівля людьми в умовах війни: як не стати жертвою? URL: <https://radanovomirgorod.gov.ua/torhivlya-lyudmy-v-umovakh-viyny-yak-ne-statyzhertvoyu>.
33. Пелешак О. Р. Протидія торгівлі людьми в кіберпросторі Сучасні механізми протидії торгівлі людьми: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (4 грудня 2020 року) / упор. Г. Я. Савчин, У. О. Цмоць. Львів : ЛьвДУВС, 2020. С. 113-116.